

بررسی تحقیقات سرمایه‌ی اجتماعی در ایران

(روندها، الگوها و گرایش‌های پژوهشی)

■ دکتر محمد علی زکی

دانشیار جامعه‌شناسی دانشگاه امام حسین (ع)

چکیده

سرمایه‌ی اجتماعی از مشهورترین مفاهیم جامعه‌شناختی در دو دهه‌ی اخیر بوده که به‌مثابه مفهومی کلیدی در ادبیات جامعه‌شناسی ایران معاصر محسوب شده است؛ به‌گونه‌ای که شناسایی میزان و روند سرمایه‌ی اجتماعی در هر جامعه‌ای می‌تواند کمک زیادی به شناسایی روند تحولات فرهنگی و اجتماعی آن جامعه کند. سرمایه‌ی اجتماعی یکی از مفاهیم رایج در جامعه‌شناسی ایران معاصر است که موج اول آن در اواخر دهه‌ی ۱۳۷۰ اختصاص به ترجمه‌ی آثار «کلمن»، «پاتنام» و «فوکویاما» داشته است. موج دوم آن شامل فعالیت‌های متعدد پژوهشی بوده که طی سال‌های ۹۰-۱۳۸۰ شاهد رشد فزاینده‌ی چشمگیر چاپ مقالات در مجلات پژوهشی بوده و این رشد چشمگیر، انگیزه‌ای برای بررسی وضعیت تحقیقات سرمایه‌ی اجتماعی در ایران را فراهم کرد؛ که در این خصوص به سه جهت‌گیری روند، مشارکت پژوهشی و همچنین گرایش‌های پژوهشی توجه شده است. مشارکت پژوهشی بر حسب تعداد نویسنده‌ی مقالات، پدیدآورنده‌ی مقاله، همکاری علمی زنان، حجم کمی مقاله، سال انتشار و نوع مجله‌ی پژوهشی مورد سنجش قرار گرفته است. موضوعات مورد علاقه محققان که موجب انجام پژوهش شده، به‌مثابه گرایش پژوهشی تعریف شده است که با توجه به مدل‌های نظری، گرایش‌های پژوهشی شامل پنج دسته تحقیقات پیشایندهای سرمایه‌ی اجتماعی (عوامل مؤثر در شکل‌گیری)، پسایندهای سرمایه‌ی اجتماعی (منافع، اثرات، کارکردها و پیامدها)، همبسته‌های سرمایه‌ی اجتماعی و همچنین کلیات و تعیین وضعیت سرمایه‌ی اجتماعی در سطح ملی طبقه‌بندی شده است. برای این هدف، تحقیقی از نوع استفاده از اطلاعات موجود و با تکیه بر روش تحلیل محتوا درباره‌ی ۲۸۱ مقاله‌ی پژوهشی مجلات ثبت‌شده در پایگاه اطلاع‌رسانی مرکز اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی تا پایان تابستان ۱۳۹۱ انجام شد. نتیجه‌گیری نهایی تحقیق، چارچوبی پیشنهادی در قالب مدل دوبعدی برای تحلیل سرمایه‌ی اجتماعی در ایران براساس گرایش‌های پژوهشی پنج‌گانه‌ی سرمایه‌ی اجتماعی و انواع ده‌گانه‌ی سرمایه اجتماعی تنظیم و ارائه داده است.

واژه‌های کلیدی: سرمایه‌ی اجتماعی، مقالات مجلات علمی پژوهشی، تحلیل محتوا.

مقدمه:

در دهه‌ی ۱۹۶۰ پژوهشگران و کارگزاران توسعه، به تأثیر کیفیت نیروی کار بی‌برند و از آن زمان به بعد، مفهوم سرمایه‌ی انسانی مورد توجه قرار گرفت. استفاده از مفهوم سرمایه‌ی انسانی تا حدودی توانست خلاء علمی در فهم علل رشد اقتصادی و تفاوت در میزان موفقیت‌های پروژه‌های توسعه را پر نماید؛ ولی در دهه‌ی ۱۹۸۰، ابزار مفهومی جدیدی که تأکید اصلی آن بر ویژگی‌های موجود در روابط اجتماعی بین انسان‌هاست، مطرح شد. پذیرش و محبوبیت این ابزار جدید تحت عنوان

سرمایه‌ی اجتماعی، به لحاظ کاربرد آن در سطوح مختلف (خرد، میانه و کلان) در حوزه‌های مختلف زندگی اجتماعی اقتصادی است. در دهه‌ی اخیر با شناسایی هر چه بیشتر حوزه‌های تحت تأثیر سرمایه‌ی اجتماعی، تقاضای زیادی برای بررسی تجربی آن پدید آمده است. به عبارت دیگر، به نظر می‌رسد که تقاضا برای سنجش تجربی سرمایه‌ی اجتماعی، به مراتب بیشتر از عرضه‌ی آن است. پیچیدگی و چندبعدی بودن مفهوم سرمایه‌ی اجتماعی، باعث شده است که مفهوم‌سازی سرمایه‌ی اجتماعی بیشتر از سنجش آن مورد توجه باشد.

از اواخر دهه‌ی ۸۰ میلادی یعنی زمانی که «کلمن»، «بورديو»، «پاتنام» و «فوکویاما» مفهوم سرمایه‌ی اجتماعی را وارد علوم اجتماعی کردند تا به امروز، این مفهوم همچنان سلطه‌ی خود را بر محافل جهان به‌ویژه جامعه‌شناسی حفظ کرده است. به باور برخی جامعه‌شناسان، دهه‌ی ۹۰ دوره‌ی ظهور موضوعات جدیدی بوده که اعتماد اجتماعی و سرمایه‌ی اجتماعی، مهم‌ترین آن‌ها را تشکیل می‌دهد. ادبیات سرمایه‌ی اجتماعی به مفهوم جدید، بیشتر مدیون «کلمن» و «بورديو» در دهه‌ی ۱۹۸۰، «پاتنام» در دهه‌ی ۱۹۹۰ و «فوکویاما» در سال‌های پایانی دهه‌ی ۱۹۹۰ و ابتدای دهه‌ی ۲۰۰۰ است. مفهوم سرمایه‌ی اجتماعی را می‌توان شبکه‌ی فرصت‌هایی دانست که نقش مهمی برای بسیج منابع به‌منظور حل بسیاری از مشکلات سیاسی و اجتماعی ایجاد می‌کند. سرمایه‌ی اجتماعی درمانی است برای پیامدهای مخرب ناشی از نبود یکپارچگی اجتماعی و زوال انسجام اجتماعی. سرمایه‌ی اجتماعی راهی است برای تقویت همکاری، نیل به رشد و توسعه‌ی اقتصادی، ارتقای سطح بهداشت، توسعه‌ی فناوری، کاهش فقر، ادغام اجتماعی و کاهش جرم.

گرایش‌های پژوهشی جامعه‌شناختی در تحلیل و تبیین سرمایه‌ی اجتماعی در چند حوزه مشخص می‌شود: (۱) ماهیت سرمایه‌ی اجتماعی چگونه است؟ وضعیت کنونی سرمایه‌ی اجتماعی چگونه می‌باشد؟ انواع مؤلفه‌های گوناگون سرمایه‌ی اجتماعی کدام‌اند؟ (۲) چه عواملی موجب شکل‌گیری سرمایه‌ی اجتماعی می‌شوند؟ تأثیر عوامل گوناگون موردنظر در شکل‌گیری سرمایه‌ی اجتماعی چه مقدار است؟ (۳) اثرات و کارکردهای مختلف سرمایه‌ی اجتماعی در سطوح متعدد زندگی اجتماعی، سیاسی، تربیتی، خانوادگی، فردی و فرهنگی چیست؟ راه‌های ساختاری افزایش سرمایه‌ی اجتماعی چیست؟ (۴) الگوهای اجتماعی سرمایه‌ی اجتماعی بر حسب جنس، سن، دین، نژاد، تحصیلات، وضع تأهل، اشتغال، قومیت، وضعیت طبقاتی، حوزه‌های اجتماعی شهری و روستایی و گروه‌های اجتماعی خاص (جوانان، دانش‌آموزان، معلمان و غیره) کدام‌اند؟ (۵) تمایزات (تفکیک‌ها) اجتماعی در خصوص سرمایه‌ی اجتماعی بر حسب الگوهای اجتماعی پیشین چگونه است؟ آیا سرمایه‌ی اجتماعی بر حسب الگوهای اجتماعی فاصله و تفاوت وجود دارد؟ وضعیت همگونی یا ناهمگونی در خصوص سرمایه‌ی اجتماعی چگونه می‌باشد؟ (۶) اشکال و وجوه سرمایه‌ی اجتماعی مدرسه‌ای، خانوادگی، فردی، اینترنتی، سازمانی، اقتصادی، دینی، فرهنگی و غیره چگونه است؟ (۷) گرایش‌ها و تمایلات در خصوص سرمایه‌ی اجتماعی در ایران بر حسب زمان چگونه است؟ تغییرات و تحولات در سرمایه‌ی اجتماعی در ایران چگونه بوده و روند آن چگونه می‌باشد؟

ضرورت تحقیق حاضر را می‌توان از چند جهت معرفی نمود:

(۱) طی سال‌های اوائل دهه‌ی ۸۰، مفهوم سرمایه‌ی اجتماعی در ایران رایج شده و علاوه بر محافل دانشگاهی، در محافل سیاستگذاری نیز وارد شده، تا آنجا که در برنامه‌ی پنج‌ساله‌ی چهارم توسعه‌ی

جمهوری اسلامی ایران، به‌عنوان یکی از شاخص‌های مهم معرفی شده است. اهمیت سرمایه‌ی اجتماعی در ایران برای سیاستگذاران و برنامه‌ریزان کشور به حدی است که ماده‌ی ۹۸ قانون برنامه‌ی چهارم توسعه‌ی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، دولت را مکلف می‌کند، به‌منظور حفظ و ارتقای سرمایه‌ی اجتماعی، ارتقای رضایت‌مندی عمومی و گسترش نهادهای مدنی، طی سال اول برنامه‌ی چهارم، سازوکارهای سنجش و ارزیابی سرمایه‌ی اجتماعی کشور را به صورت سالانه گزارش نموده و علل و عوامل تأثیرگذار بر آن را بررسی کند و همچنین سازوکارهای اجرایی لازم برای افزایش سرمایه‌ی اجتماعی را تدارک ببیند. یکی از لوازم مهم تحقق اهداف فوق، بررسی وضعیت موجود تحقیقات سرمایه‌ی اجتماعی در ایران می‌باشد. مقاله‌ی حاضر برای این منظور تدوین شده است.

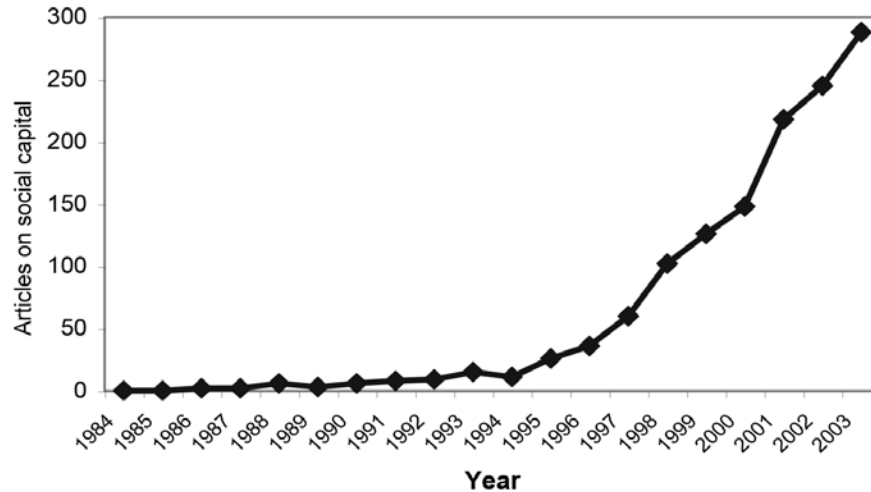
(۲) مجلات علمی - تخصصی از نظر جامعه‌شناس علم، دارای سه کارکرد ارتباط علمی، رشد و توسعه‌ی علمی و همچنین تولید و ترویج علمی می‌باشند (زکی، ۱۳۸۹ الف). بر این اساس، مجلات علمی یکی از ابزارهای تولید دانش در حوزه‌ی سرمایه‌ی اجتماعی تلقی می‌شوند. از طریق مجلات، یافته‌های نظری و پژوهشی در زمینه‌ی سرمایه‌ی اجتماعی تولید شده و از سویی دیگر موجبات ارتباطات علمی بین صاحب‌نظران سرمایه‌ی اجتماعی را فراهم می‌نماید. انتشار مقالات در مجلات علمی باعث رشد، توسعه، افزایش و بالندگی دانش سرمایه‌ی اجتماعی در ایران می‌شود. روند رو به افزایش انتشار مقالات، نشان‌دهنده‌ی رشد و بالندگی موضوع سرمایه‌ی اجتماعی در ایران شده است.

(۳) نتایج تحقیق نشان خواهد داد که طی سال‌های ۹۰-۱۳۸۰ رشد فزاینده‌ی چشمگیری در تولید پژوهش سرمایه‌ی اجتماعی در ایران مشاهده می‌شود. حجم انبوم و متراکم تحقیقات موجود زمینه‌ای برای تحقیقی علمی را فراهم نموده که به بررسی وضعیت آن‌ها پرداخته شود.

بررسی وضعیت تحقیقات حاکی از آن است که به دو جهت‌گیری مشارکت پژوهشی و گرایش‌های پژوهشی توجه شده است (زکی، ۱۳۸۹ ب). بر این اساس اهداف مقاله‌ی حاضر عبارتند از:

(۱) مشارکت پژوهشی در تحقیقات سرمایه‌ی اجتماعی در ایران طی سال‌های ۹۰-۱۳۸۰ براساس تعداد نویسندگان، چگونه است؟ (۲) روند تحقیقات سرمایه‌ی اجتماعی در ایران طی سال‌های ۹۰-۱۳۸۰ براساس سال‌های چاپ مقاله چگونه است؟ (۳) مشارکت پژوهشی در تحقیقات سرمایه‌ی اجتماعی در ایران طی سال‌های ۹۰-۱۳۸۰ براساس نوع مجلات علمی چگونه است؟ (۴) مشارکت پژوهشی در تحقیقات سرمایه‌ی اجتماعی در ایران طی سال‌های ۹۰-۱۳۸۰ براساس حجم کمی مقالات چگونه است؟ (۵) مشارکت پژوهشی در تحقیقات سرمایه‌ی اجتماعی در ایران طی سال‌های ۹۰-۱۳۸۰ براساس سال‌های چاپ مقاله چگونه است؟ (۶) همکاری علمی زنان

نمودار شماره ۱) روند مطالعاتی سرمایه‌ی اجتماعی در ۱۵ سال (۱۹۸۵ تا ۲۰۰۰ میلادی)

منبع: هالپرن، ۲۰۰۵

فرهنگی-اجتماعی، سرمایه اطلاق می‌شود: ۱) سرمایه‌ی اجتماعی همانند سرمایه‌ی انسانی و فیزیکی، به مراقبت نیاز دارد. اگر سرمایه‌ی اجتماعی مصرف نشود، مستهلک می‌شود و در صورت مصرف، به صورت تصاعدی هم‌افزایی دارد. ۲) سرمایه‌ی اجتماعی می‌تواند به‌عنوان جانشین یا مکمل سرمایه‌ی مادی، انسانی و یا فیزیکی شود. ۳) سرمایه‌ی اجتماعی امکانی است که می‌توان آن را برای آینده سرمایه‌گذاری کرد و به بازدهی آن امیدوار بود. ۴) سرمایه‌ی اجتماعی مانند کالاهای عمومی است که به مالکیت فردی در نمی‌آید و استفاده از آن غیررقابتی است. ۵) نهایت آنکه سرمایه‌ی اجتماعی مولد است و برخی اهداف را محقق می‌کند. در چند سال اخیر، سرمایه‌ی اجتماعی به‌طور گسترده در علوم اجتماعی مورد بحث قرار گرفته است. هرچند که احتساب تعداد مقالات دانشگاهی تدوین شده درباره‌ی یک موضوع، شاید بهترین راه برای درک تقاضای آن موضوع نباشد، با این حال تعداد مقالات علمی مربوط به سرمایه‌ی اجتماعی تا قبل از سال ۱۹۸۱ در مجموع ۲۰ مقاله بود که از سال ۱۹۹۱ تا ۱۹۹۵ به ۱۰۹ مقاله و از ۱۹۹۶ تا مارس ۱۹۹۹ تعداد مقالات سرمایه‌ی اجتماعی به ۱۰۰۳ عدد رسید (هالپرن، ۲۰۰۵: ۶) (نمودار شماره ۱).

چارچوب مفهومی و مدل‌های نظری سرمایه‌ی اجتماعی

«پیران» و همکاران (۱۳۸۵) معتقدند که لازمه‌ی بررسی مدل‌های نظری، مطالعه‌ی دقیق چارچوب مفهومی سرمایه‌ی اجتماعی می‌باشد. بر این اساس، تعاریفی در محدوده‌ی ۹۰ ساله که از سوی متفکران ارائه شده را به‌مثابه کارپایه یا چارچوب سرمایه‌ی اجتماعی فهرست نموده‌اند (جدول شماره ۱). پس

در تولید دانش سرمایه‌ی اجتماعی در ایران طی سال‌های ۹۰-۱۳۸۰ چگونه است؟ ۷) گرایش‌های پژوهشی در تحقیقات سرمایه‌ی اجتماعی در ایران طی سال‌های ۹۰-۱۳۸۰ براساس موضوعات تحقیقاتی چگونه است؟

ضرورت و اهمیت تحقیق:

«ابرت پاتنام» (۲۰۰۰) در بررسی اهمیت سرمایه‌ی اجتماعی، فصل چهارم کتاب بولینگ تنهایی را به این موضوع اختصاص داده و مدخل ورودی بحث را با این پرسش آغاز می‌کند که چرا سرمایه‌ی اجتماعی از اهمیت برخوردار است؟ پاتنام معتقد است که در درجه‌ی اول اهمیت، با وجود سرمایه‌ی اجتماعی، به شهروندان این امکان داده می‌شود که مسائل و مشکلات جمعی خود را ساده‌تر حل کنند. هنگامی که مردم با یکدیگر و آن هم به صورت جمعی کار و مشارکت می‌کنند، نسبت به زمانی که به صورت انفرادی به فعالیت می‌پردازند، بهتر عمل می‌کنند. دوم آنکه سرمایه‌ی اجتماعی، وضعیتی را فراهم می‌آورد که جوامع به سمت توسعه و ترقی می‌روند. سوم اینکه سرمایه‌ی اجتماعی با گسترش آگاهی‌ها، بهره و نصیب ما را از منابع کمیاب بهبود می‌بخشد. چهارم اینکه سرمایه‌ی اجتماعی از خلال فرآیندهای روانی و زیستی، در راستای بهبود حیات افراد عمل می‌کند. و بالاخره آنکه سرمایه‌ی اجتماعی به‌واسطه‌ی ارتباط با سایر پدیده‌های بنیادین جامعه نظیر نظم اجتماعی، وفاق اجتماعی، رضایت اجتماعی، تعهد و پیوند اجتماعی، انسجام اجتماعی، روابط و تعاملات اجتماعی، امنیت و احساس امنیت اجتماعی و مشارکت اجتماعی، از اهمیتی خاص و ویژه برای مطالعه و تبیین برخوردار است. دلایلی نشان‌دهنده‌ی آن است که چرا به این خصوصیت

از بررسی و مرور تعاریف پایه‌ای، پیران نتیجه گرفته که سه حیطه‌ی اساسی در بررسی سرمایه‌ی اجتماعی شامل منابع و پیش‌شرط‌های ضروری برای وقوع سرمایه‌ی اجتماعی، رابطه‌ی علی بین اجزای ساختاری و نهادی سرمایه‌ی اجتماعی، و بالاخره نتایج و آثار سرمایه اجتماعی وجود دارد. سه حیطه‌ی موردنظر به‌عنوان موضوعات محوری در بحث سرمایه‌ی اجتماعی شناخته شده‌اند. پیران و همکاران در نهایت به ارائه‌ی مدلی پیشنهادی برای تحلیل سرمایه‌ی اجتماعی در ایران پرداخته‌اند که شامل چهار بخش جداگانه سطوح سه‌گانه خرد، میانی و کلان سرمایه‌ی اجتماعی، منابع سه‌گانه‌ی انگیزه، فرصت و توانایی سرمایه‌ی اجتماعی، منافع (اثرات و پیامدهای) سه‌گانه‌ی اطلاعات، نفوذ و همبستگی سرمایه‌ی اجتماعی و همچنین ابعاد و مؤلفه‌های

گوناگون سرمایه‌ی اجتماعی بوده است. (جدول ۱)
 «محمد عبداللهی و میرطاهر موسوی» (۱۳۸۶) سرمایه‌ی اجتماعی را مفهومی پیچیده و چندوجهی می‌دانند که مشتمل بر جنبه‌ی عینی یا ساختاری چون شبکه‌ی روابط بین اعیان اجتماعی و جنبه‌ی ذهنی یا شناختی نظیر اعتماد اجتماعی بین اشخاص و بین افراد و گروه‌ها و نهاد‌های اجتماعی در نظر گرفته شده است. بین جنبه‌های عینی و ذهنی و بین مؤلفه‌ها یا ابعاد سرمایه‌ی اجتماعی همبستگی ارگانیک برقرار است؛ به‌طوری‌که در تعامل با هم به‌عنوان یک مجموعه‌ی مرتبط به هم کلیت واحدی را پدید می‌آورند که سرمایه‌ی اجتماعی نام دارد؛ بنابراین سرمایه‌ی اجتماعی یک پدیده‌ی جمعی و یک کلیت متمایز از اجزا است. سرمایه‌ی اجتماعی با مضمون فوق، تابعی از مجموعه‌ی به هم پیوسته‌ای از شرایط و عوامل سطوح سه‌گانه‌ی

جدول ۱) تعریف سرمایه اجتماعی و مفاهیم، معیار، واحد و هدف آن از دیدگاه صاحب نظران

نام صاحب نظر و سال ارائه	تعریف سرمایه اجتماعی	مفاهیم صورتی تعریف	معیار تعریف	واحد	هدف
هانی فان (۱۹۱۶)	چیزی است که مشی‌ای ملموس را در زندگی روزمره اکثریت مردم با معنا و ارزشمند می‌سازد؛ یعنی کار خیر، دوستی، دلسوزی متقابل و رابطه‌ی اجتماعی گروهی از افراد و خانواده‌ها که با یکدیگر واحدی اجتماعی می‌سازند.	نیت و قصد خیر، دوستی، علقه‌مندی و جذب و دوسویه، روابط اجتماعی، احترام متقابل و تیمارگری	درونی	فرد، خانواده، گروه	ساختن اجتماع محلی
جین جاکوب (۱۹۶۱)	شبکه‌های شهری، سرمایه اجتماعی بدون جایگزین شهر است و هر سرمایه‌ای که از کف به رود بر نمی‌گردد، مگر سرمایه جدیدی دوباره انباشت شود.	شبکه‌های اجتماعی مستتر در همسایگی	درونی	گروه، شهر	نهاد سازی، شبکه سازی
لوری (۱۹۷۷)	سرمایه‌ی اجتماعی کمک افراد به یکدیگر به شکل منابعی است که در اختیار یکدیگر قرار می‌دهند و لذا زمینه‌ی تبعیض نسبت به دیگران را فراهم می‌آورند. در مسیر ترقی هیچ‌کس به تنهایی سفر نمی‌کند.	فرصت خلق سرمایه	بیرونی	گروه، طبقه اجتماعی، سیستم، ساختار	نابرابری
پیر بورديو (۱۹۸۶)	مجموع منابع بالفعل و بالقوه که به داشتن شبکه پایداری از روابط متقابل کم‌و‌بیش نهادینه‌شده ناشی از آشنایی، مورد پذیرش قرار گرفتن و شناخته‌شده بودن، متصل و مربوط است.	شبکه اجتماعی، عضویت، اجتماعی شدن در درون خانواده، تعلیم و تربیت، ارتباط متقابل، منابع، دسترسی کنشگر، ساختار اجتماعی	بیرونی	فرد، گروه، نهاد	نهادسازی، شبکه‌سازی
جیمز کلن (۱۹۸۸)	جنبه‌هایی از ساختار اجتماعی که اعضا از آن به‌عنوان منبعی برای رسیدن به منافع خود استفاده می‌کنند.	اعتماد، اختیار، تعهدات، انتظارات، ارزش‌ها و هنجارها	درونی بیرونی	فردی، گروهی و جمعی	رسیدن به سرمایه‌ی انسانی، اجتماعی و توسعه سیاسی
گری بیکر (۱۹۹۰)	منبعی که از طریق دگرگونی در روابط متقابل به‌دست می‌آید و کنشگر از ساختارهای اجتماعی خاص، آن را به کف می‌آورد و برای رسیدن به علائق و منافع خود به کار می‌برد.	منافع فردی و جمعی روابط متقابل	بیرونی	فرد، گروه	منافع گروهی و فردی

پاتنام (۱۹۹۵ و ۲۰۰۰)	خصائص یا مشخصات سازمان اجتماعی مانند (شبکه‌ها، هنجارها و اعتماد اجتماعی) را دربرمی‌گیرد که همکاری متقابل و هماهنگی در جهت منافع مشترک را تسهیل می‌کنند.	ویژگی سازمان اجتماعی، شبکه اجتماعی	درونی	فرد، گروه	منافع فردی، گروهی
اینگلهارت (۱۹۹۷)	سرمایه‌ی اجتماعی فرهنگ اعتماد و مداراست که درون آن شبکه‌های گسترده انجمن‌های داوطلبانه پدید می‌آید.	فرهنگ اعتماد و مدارا، شبکه انجمن‌های داوطلبانه، توسعه‌ی نفع جمعی	درونی	فرد، گروه	منافع فردی، گروهی
فوکویاما (۱۹۹۷)	مجموعه‌ای از ارزش‌ها یا هنجارهای غیررسمی که اعضای یک گروه مشترکاً بدان باور دارند و همکاری بین آنان را مجاز شمرده و تسهیل می‌کند.	ارزش‌ها و هنجارهای غیررسمی مشترک بین اعضای گروه، تعاون و همکاری	درونی	فرد، گروه	منافع فردی، گروهی
برهم و راهن (۱۹۹۷)	رشته روابط متقابل همکارانه بین شهروندانی که حل مشکلات عمل جمعی را تسهیل می‌کند.	روابط متقابل اجتماعی، رفتار فردی، رشد اقتصادی	درونی	گروه	منافع گروهی، شهروندی
وول کاک و نارایان (۲۰۰۰)	هنجارها و شبکه‌هایی که به مردم برای کنش جمعی یاری می‌رساند. مهم آن نیست که چه می‌دانی، مهم آن است که چه کسی را می‌شناسی.	هنجارها، شبکه‌ها، عمل جمعی	درونی	ساختار اجتماعی	منافع جمعی
ژوزف استیگلیتز (۲۰۰۲)	اقتصاددانان غالباً به ملاطی که جامعه را به هم پیوند می‌زند، سرمایه‌ی اجتماعی می‌گویند.	ملاط پیونددهنده‌ی اجتماع	درونی	ساختار اجتماعی	منافع جمعی
چای یووا و همکاران (۲۰۰۵)	سرمایه‌ی اجتماعی با در اختیار قرار دادن دانش مفید در مورد فرصت‌های موجود، از طریق شبکه پیوندها، کنش افراد درون ساختار اجتماعی را تسهیل می‌کند.	مبادله اطلاعات، فرصت‌های اجتماعی، شبکه اجتماعی، کنش‌های اجتماعی	درونی	فرد و جمع	منافع فردی و جمعی
ادواردز (۲۰۰۴)	سرمایه اجتماعی به ارزش‌ها و هنجارهایی مربوط است که از پیوندها و روابط متقابل گروهی و اجتماعی تفاهم شده مردم نشأت گرفته و به نوبه‌ی خود پدیدآورنده‌ی آن پیوندها و روابط متقابل نیز محسوب می‌شود.	ارزش‌ها و هنجارها، پیوند و روابط اجتماعی و شبکه‌های اجتماعی	درونی	ساختار اجتماعی	منافع جمعی
مینات (۲۰۰۵)	سرمایه‌ی اجتماعی موضوعی مربوط به سازمان اجتماعی است و منبع بالقوه‌ی ارزش محسوب می‌شود که می‌توان آن را برای اهداف راهبردی و منفعت محور مهار کرد و تبدیل نمود.	سازمان اجتماعی، ارزش، منفعت	درونی بیرونی	فرد و جمع	منافع فردی و گروهی

منبع: پیران و همکاران، ۱۳۸۵

اوگاندا ارائه داده‌اند که شامل سه حیطة منابع یا عوامل تعیین‌کننده‌ی سرمایه‌ی اجتماعی، مؤلفه‌ها یا اشکال سرمایه‌ی اجتماعی و در نهایت اثرات و پیامدهای اجتماعی، سیاسی و اقتصادی سرمایه‌ی اجتماعی بوده است.

«استون و هاگس» (۲۰۰۲) در قالب مؤسسه مطالعات خانواده استرالیا، مدلی برای تبیین و تحلیل سرمایه‌ی اجتماعی ارائه داده‌اند که چارچوبی مفهومی را از سرمایه‌ی اجتماعی ایجاد کرده است و بین ویژگی‌های مختلف شبکه (به‌طور اساسی هنجارهای اعتماد و رابطه‌ی متقابل، اندازه، فشردگی و تنوع شبکه) برای شبکه‌های مختلف در سه حوزه‌ی اجتماعی تمایز قائل می‌شود: غیررسمی، عام و نهادی شده (نمودار شماره ۲). چارچوب و مدل فوق ادعان می‌دارد که سرمایه‌ی اجتماعی می‌تواند دامنه‌ای از عوامل تأثیرگذار و همچنین کارکردها و

خرد، میانی و کلان است که هر دسته از آن‌ها در فرآیند شکل‌گیری و تغییرات سرمایه‌ی اجتماعی سهمی دارد. سرمایه هم به نوبه‌ی خود بر فرآیند توسعه‌ی انسانی و اجتماعی، تسهیل کنش‌ها، توسعه‌ی فرهنگی، سیاسی و اقتصادی، کاهش آسیب‌های اجتماعی، احساس سلامت، رضایت و شادی افراد مؤثر است. نتیجه‌ی نهایی آنکه سرمایه را بایستی در سه حیطة فوق شامل منابع و عوامل مؤثر بر سرمایه‌ی اجتماعی، مؤلفه‌های سرمایه‌ی اجتماعی و همچنین اثرات و پیامدهای سرمایه‌ی اجتماعی مطالعه کرد. عبداللهی و میرطاهر موسوی بر این اساس مدلی مشابه مدل پیران و همکاران (۱۳۸۵) ارائه داده و آن را در خصوص ایران مورد آزمون قرار داده‌اند.

«نارایان و کاسیدی» (۲۰۰۱) با تأکید بر پیچیده بودن مفهوم سرمایه‌ی اجتماعی، مدلی را براساس داده‌های واقعی در کشور غنا و

«پاتنام» تحت عنوان دموکراسی و سنت‌های مدنی است که توسط محمدتقی دلفروز» به فارسی ترجمه و در سال ۱۳۷۹ به وسیله انتشارات وزارت کشور چاپ شده است.

موج دوم: تولید پژوهشی: تحقیقات و طرح‌های تحقیقاتی

پیامد ترجمه‌ی سه منبع مهم و اصلی در حوزه‌ی نظری سرمایه‌ی اجتماعی در ایران و آشنایی اندیشمندان با موضوع سرمایه‌ی اجتماعی، تحقیقاتی در زمینه‌ی سرمایه‌ی اجتماعی در ایران از اوایل ۱۳۸۰ انجام گرفت که نشان‌دهنده‌ی موج دوم سرمایه‌ی اجتماعی در ایران تلقی می‌شود. تحقیقات مذکور در قالب چهار نوع و شکل مشخص، قابل تفکیک و دسته‌بندی می‌باشند:

بخش مهم و قالب توجه‌ای از تحقیقات سرمایه‌ی اجتماعی در مجلات علمی - تخصصی منتشر شده است؛ نخستین مقالات سرمایه‌ی اجتماعی در ایران از اوایل ۱۳۸۰ به چاپ رسیده که به سه مورد مهم اشاره می‌شود: ۱) مقاله‌ی «محمود شارع‌پور» تحت عنوان «فرسایش سرمایه اجتماعی و پیامدهای آن» ارائه شده در دومین همایش مسائل اجتماعی ایران (۱۳۷۹) به‌عنوان نخستین تولید علمی در حوزه‌ی سرمایه اجتماعی در ایران تلقی شده که در مجله نامه انجمن جامعه‌شناسی ایران (سال ۱۳۸۰، شماره ۳، صفحات ۱۰۱ تا ۱۱۲) به چاپ رسیده است. ۲) مقاله‌ی «مریم شریفیان ثانی» تحت عنوان «سرمایه اجتماعی: مفاهیم اصلی و چارچوب نظری» منتشره در فصلنامه رفاه اجتماعی (سال ۱۳۸۰، شماره ۲، صفحات ۵ تا ۱۸).

پیامدهای احتمالی را با آثار تعاملی بین آن‌ها داشته باشد. مدل استون و هاگس (۲۰۰۲) علاوه بر پیشنهاد مؤلفه‌های سرمایه‌ی اجتماعی، نشان‌دهنده‌ی عوامل مؤثر بر سرمایه‌ی اجتماعی (پیشایندها) و همچنین اثرات، پیامدها و کارکردهای سرمایه‌ی اجتماعی (پسایندها) می‌باشد. براساس مدل استون و هاگس، سرمایه‌ی اجتماعی را می‌توان شبکه‌های روابط اجتماعی که به وسیله‌ی هنجارهای اعتماد و رابطه‌ی متقابل متمایز می‌شود، تعریف نمود که سرمایه‌ی اجتماعی موردنظر به پیامدهای نفع متقابل منجر می‌شود. (نمودار شماره ۲)

سیر تاریخی و انواع تحقیقات سرمایه‌ی اجتماعی در ایران

موج اول: تولید نظری (نشر کتاب)

موج اول در خصوص سرمایه‌ی اجتماعی در ایران، اختصاص به انتشار ترجمه‌ی کتاب‌های مرجع و نخستین در این حوزه داشته است. ترجمه‌ی منابع اصلی در حوزه‌های نظری سرمایه‌ی اجتماعی در ایران توجه و تمایل اندیشمندان اجتماعی به موضوع سرمایه‌ی اجتماعی در ایران را افزایش داده و باعث ایجاد فضای نظری و آشنایی با مبانی نظری سرمایه‌ی اجتماعی در ایران شده است. ترجمه‌ی کتاب بنیادهای نظریه اجتماعی «کلن» توسط «منوچهر صوری» که به وسیله‌ی نشر نی در سال ۱۳۷۷ منتشر شد. دومین منبع مرجع و مهم در حوزه‌ی سرمایه‌ی اجتماعی، کتاب «فوکویاما» تحت عنوان پایان نظم بوده که توسط «غلامعباس توسلی» ترجمه و در سال ۱۳۷۹ به وسیله‌ی انتشارات جامعه‌ی ایرانیان به چاپ رسید. سومین و مهم‌ترین منبع مرجع کتاب

سابقه و تاریخچه‌ی تحقیق

مقاله‌ی «سپاهپوش» (۱۳۸۷) نتیجه‌ی تحقیقی است که با عنوان «فراتحلیل وضعیت سرمایه‌ی اجتماعی در ایران» به اجرا درآمده است. هدف تحقیق، شناخت وضعیت سرمایه‌ی اجتماعی در ایران، بررسی سیر تحول و عوامل و موانع شکل‌گیری و ارائه‌ی راهکارهایی برای افزایش سرمایه‌ی اجتماعی است. تحقیق با روش فراتحلیل صورت گرفته و از نتایج ۶۲ عنوان پژوهش (شامل پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد و دکترا، تحقیقات میدانی و مقالات علمی پژوهشی) مرتبط با موضوع استفاده شده است. دومین نمونه تحقیقات فراتحلیل اختصاص به تحقیق «محمدجواد ناطق‌پور» و «سید احمد فیروزآبادی» (۱۳۸۵) داشته که به بررسی و فراتحلیل عوامل مؤثر بر شکل‌گیری سرمایه‌ی اجتماعی براساس ۲۲ تحقیق در ایران پرداخته‌اند.

تحقیق «آزاد ارمکی» (۱۳۸۹) سعی در بررسی تأثیر سرمایه‌ی اجتماعی بر جامعه‌شناسی ایران داشته و مدعی است که مبحث سرمایه‌ی اجتماعی موجب بازنگری نظری در جامعه‌شناسی ایران شده و همچنین در انجام پژوهش اجتماعی به متغیرهای جدیدی چون اعتماد اجتماعی، روابط اجتماعی، کنش اجتماعی و نهادها و سازمان‌های اجتماعی در فهم و درک مسیر حرکت جامعه توجه شده است. این نوع مطالعات در صورت پیگیری می‌تواند منشأ شکل‌گیری جامعه‌شناسی ایران گردد و فضای علمی دانشگاهی را از گفتمان تعارضی سنت و مدرنیته‌های بخت‌د. «آزاد» در مقاله‌ی خود سعی داشته تا ضمن مرور بر معنی، رویکردهای نظری و داوری جامعه‌شناسان ایرانی در مورد سرمایه‌ی اجتماعی، به تأثیرات بحث بر کلیت حیات پژوهش‌های جامعه‌شناختی ایران اشاره مختصری شود.

تحقیق «عبداللهی» (۱۳۸۹) با این مطلب آغاز می‌شود که سرمایه‌ی اجتماعی مفهومی پیچیده و چندوجهی است که در دهه‌های اخیر بیش از هر مفهوم دیگری مورد توجه اصحاب علوم اجتماعی قرار گرفته است. برای ارزیابی علمی و ارزش عملی پژوهش‌های انجام‌شده درباره‌ی سرمایه‌ی اجتماعی، بیش از ۱۵۰ اثر جامعه‌شناختی فارسی و انگلیسی موجود درباره‌ی سرمایه‌ی اجتماعی فراتحلیل شده است. در این فراتحلیل مبانی نظری، روش‌شناسی و یافته‌های توصیفی و تبیینی راهبردهای ارائه‌شده در آن‌ها مورد بررسی و نقد قرار گرفته است. عبداللهی نتیجه گرفته که به نظر نمی‌رسد همگام با تحول کمی و کیفی در پژوهش‌های مرتبط با سرمایه‌ی اجتماعی، تلاشی جدی در جهت آموزش و ترویج یافته‌های این پژوهش‌ها و به‌کارگیری آن‌ها در تدوین برنامه‌ها به منظور کنترل و کاهش مسائل اجتماعی ایران صورت گرفته باشد. جدایی و عدم انسجام بین سه بخش مکمل علمی، اجرایی و برنامه‌ریزی کشور مانع تحقق امری شده است.

۳) مقاله‌ی «سید مهدی الوانی» و «میر علی سید نقوی» تحت عنوان «سرمایه اجتماعی: مفاهیم و نظریه‌ها» چاپ شده در فصلنامه مطالعات مدیریت (دانشگاه علامه طباطبائی) (سال ۱۳۸۰، شماره ۳۳ و ۳۴).

بخش دوم تحقیقات اولیه‌ی سرمایه‌ی اجتماعی در ایران مربوط به رساله‌های دکتری دانشگاه‌های دولتی بوده که سه مورد را می‌توان اشاره نمود: ۱) سرمایه‌ی اجتماعی و سلوک اجتماعی (پیامدهای مدنی سرمایه‌ی اجتماعی در مدارس)، «مرضیه موسوی خامنه»، دکتری جامعه‌شناسی دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران، سال ۱۳۸۲. ۲) رابطه‌ی سرمایه‌ی اجتماعی با هویت اجتماعی دانشجویان (مطالعه‌ی موردی ۱۱ دانشگاه دولتی شهر تهران)، «ابوالقاسم فاتحی»، دکتری جامعه‌شناسی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه اصفهان، سال ۱۳۸۳. ۳) بررسی سرمایه‌ی اجتماعی و عوامل مؤثر بر شکل‌گیری آن در شهر تهران، «سید احمد فیروزآبادی»، دکتری جامعه‌شناسی دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران، سال ۱۳۸۴.

بخش سوم اختصاص به همایش‌های برگزار شده دارد. اگرچه در همایش‌های متعدد، مقالات مختلفی در حوزه‌ی سرمایه‌ی اجتماعی ارائه شده، ولیکن سه همایش تخصصی مستقل در ایران برگزار شده است: ۱) نخستین سمپوزیوم سرمایه‌ی اجتماعی و رفاه اجتماعی (دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی در سال ۱۳۸۴). ۲) همایش سرمایه‌ی اجتماعی و توسعه در ایران (مؤسسه‌ی تحقیقات و توسعه‌ی علوم انسانی در سال ۱۳۸۵). ۳) همایش ملی سرمایه‌ی اجتماعی و توسعه‌ی اقتصادی (دانشگاه سمنان، زمستان ۱۳۸۸).

بخش چهارم شامل طرح‌های تحقیقاتی در زمینه‌ی سرمایه‌ی اجتماعی در ایران توسط مؤسسات و نهادهای مختلفی انجام گرفته که به‌مثابه اولین تحقیقات سازمانی در این حوزه محسوب می‌شود؛ به‌عنوان هشت مورد از آن‌ها اشاره می‌شود: ۱) پروژه‌ی بررسی نقش سرمایه‌ی اجتماعی در کارایی شوراهای محلی در ایران (دفتر امور اجتماعی و شوراهای استانداری فارس) (کیان تاجبخش، ۱۳۸۲). ۲) پروژه‌ی بررسی تجربی سرمایه‌ی اجتماعی در استان مازندران (سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی مازندران) (محمود شارع‌پور، ۱۳۸۳). ۳) پروژه‌ی سرمایه‌ی اجتماعی در ایران (دفتر طرح‌های ملی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی) (عبدالمحمد کاظمی پور، ۱۳۸۳). ۴) پروژه‌ی وضعیت سرمایه‌ی اجتماعی دانشجویان دانشگاه‌ها، مؤسسه‌ی پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی (هادی مرعائی، ۱۳۸۳). ۵) طرح ملی سنجش و تبیین سرمایه‌ی اجتماعی در ایران (دفتر امور اجتماعی وزارت کشور) (غلامرضا غفاری، ۱۳۸۴). ۶) پژوهش بررسی سرمایه‌ی اجتماعی در ایران و راه‌های ارتقاء آن (شورای عالی انقلاب فرهنگی) (سید احمد فیروزآبادی، ۱۳۸۴). ۷) طرح ملی سنجش سرمایه‌ی اجتماعی در ایران (دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی) (ملیحه شیانی، میرطاهر موسوی و سعید مدنی قهفرخی، ۱۳۸۵). ۸) طرح ملی سنجش سرمایه‌ی اجتماعی جوانان در ایران (دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی) (ملیحه شیانی، میرطاهر موسوی و سعید مدنی قهفرخی، ۱۳۸۵).

چارچوب روش تحقیق

تحقیق حاضر براساس هدف، از نوع توصیفی؛ و براساس روش‌های گردآوری اطلاعات، از نوع استفاده از اطلاعات موجود تحلیل محتوا لحاظ گردیده است. باتوجه به تحقیقات پیشین (برای نمونه زکی، ۱۳۸۵ و ۱۳۸۹ ب) برای بررسی تحقیقات سرمایه‌ی اجتماعی به سه جهت‌گیری روندها، مشارکت پژوهشی و همچنین گرایش‌های پژوهشی پرداخته شده است. مشارکت پژوهشی بر حسب تعداد و جنس نویسندگان مقالات، حجم کمی مقالات، سال چاپ مقالات، نوع مجله پژوهشی مورد سنجش قرار گرفته است. منظور از گرایش‌های پژوهشی، موضوعات و علائق مورد توجه محققان در حوزه‌ی سرمایه‌ی اجتماعی بوده است. مدل‌های نظری بررسی شده، گرایش‌های پژوهشی را در پنج دسته‌ی اصلی تقسیم‌بندی خواهد نمود.

اطلاعات تحقیق کلیه‌ی مقالات ثبت‌شده‌ی حوزه‌ی سرمایه‌ی اجتماعی تا پایان تابستان سال ۱۳۹۱ پایگاه اطلاع‌رسانی اینترنتی مرکز اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی^۱ را مورد بررسی قرار داد که تا پایان تابستان سال ۱۳۹۱ تعداد ۲۸۱ مقاله پژوهشی در زمینه‌ی سرمایه‌ی اجتماعی در مجلات علمی پژوهشی ایران به ثبت رسیده است.

تجزیه و تحلیل داده‌های تحقیق

مشارکت پژوهشی بر حسب تعداد نویسنده‌ی مقالات (جدول شماره ۱)

داده‌های توصیفی تحقیق در زمینه‌ی همکاری علمی نشان داده که نیمی از تحقیقات سرمایه‌ی اجتماعی در ایران دارای دو نویسنده بوده (۴۹ درصد) و مقالات دارای سه نویسنده و یک نویسنده هر کدام به‌طور جداگانه به ترتیب ۲۴ درصد و ۱۷ درصد را به خود اختصاص داده‌اند (جدول شماره ۲).

جدول شماره ۲) توزیع مقالات پژوهشی براساس تعداد نویسنده

تعداد نویسنده	تعداد	درصد
یک نویسنده	۴۷	۱۷
دو نویسنده	۱۲۸	۴۹
سه نویسنده	۶۸	۲۴
چهار نویسنده	۲۵	۹
شش نویسنده	۳	۱
جمع	۲۸۱	۱۰۰

مشارکت پژوهشی بر حسب همکاری علمی زنان

داده‌های توصیفی نشان داده که مشارکت پژوهشی زنان در ۳۸ درصد مقالات سرمایه‌ی اجتماعی در ایران مشاهده شده است. ۷۹ درصد پدیدآورندگان زن حداقل یکی از نویسندگان مقالات بوده‌اند. ۲۰ درصد مقالات پژوهشی از دو نویسنده زن برخوردار بوده است (جدول شماره ۳).

جدول شماره ۳) توزیع مقالات پژوهشی براساس تعداد نویسنده

تعداد نویسنده زن	تعداد	درصد
یک نویسنده	۸۵	۷۹
دو نویسنده	۲۱	۲۰
سه نویسنده	۱	۱
جمع	۱۰۷	۱۰۰

تحقیقات سرمایه‌ی اجتماعی در ایران بر حسب حجم کمی مقاله نتایج تحقیق معرف آن است که بیشترین تحقیقات سرمایه‌ی اجتماعی در ایران دارای حجم کمی بین ۲۱ تا ۲۵ صفحه بوده‌اند (۲۹ درصد). در مرتبه‌ی دوم، ۲۰ درصد مقالات به‌طور مشترک هر کدام جداگانه دارای حجم کمی ۲۶ تا ۳۰ صفحه و همچنین بیشتر از ۳۰ صفحه گزارش شده‌اند. کمترین مقالات دارای حجم کمی کمتر از ۱۵ صفحه بوده‌اند (۱۲ درصد) (جدول شماره ۴).

جدول شماره ۴) توزیع مقالات پژوهشی سرمایه‌ی اجتماعی در ایران

(بر حسب حجم کمی براساس تعداد و درصد)

تعداد صفحه مقاله	تعداد	درصد
کمتر از ۱۵ صفحه	۳۵	۱۲
۱۵ تا ۲۰ صفحه	۵۴	۱۹
۲۱ تا ۲۵ صفحه	۸۱	۲۹
۲۶ تا ۳۰ صفحه	۵۷	۲۰
بیشتر از ۳۰ صفحه	۵۴	۲۰
جمع	۲۸۱	۱۰۰

داده‌های توصیفی تحقیق معرف آن است که در مجموع ۶۷۴۰ صفحه تولید علمی در حوزه‌ی سرمایه‌ی اجتماعی طی سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۹۱ در مجلات علمی پژوهشی گزارش شده است. مقالات پژوهشی سرمایه‌ی اجتماعی منتشره در مجلات پژوهشی به‌طور متوسط دارای ۲۳/۹۷ صفحه بوده‌اند. کمترین و بیشترین تعداد صفحات مقالات به ترتیب ۵۶ صفحه و ۶ صفحه گزارش شده است (جدول شماره ۵).

جدول شماره ۵) آماره‌های توصیفی حجم کمی مقالات سرمایه‌ی

اجتماعی در ایران

تعداد	میانگین	انحراف معیار	حداکثر	حداقل
۲۸۱	۲۳/۹۸	۷/۷۸	۵۶	۶

تحقیقات سرمایه‌ی اجتماعی در ایران بر حسب سال چاپ مقاله بررسی روند تحقیقات سرمایه‌ی اجتماعی یکی دیگر از اهداف تحقیق حاضر بوده که نتایج داده‌های تحقیق نشان‌دهنده‌ی آن است

جدول شماره ۶) توزیع فراوانی مقالات پژوهشی سرمایه‌ی اجتماعی در ایران (برحسب سال چاپ به تعداد و درصد)

سال چاپ مقاله	تعداد	درصد	سال چاپ مقاله	تعداد	درصد
سال ۱۳۸۰	۱	۰/۴	سال ۱۳۸۶	۱۴	۵
سال ۱۳۸۱	۲	۰/۷	سال ۱۳۸۷	۳۸	۱۴
سال ۱۳۸۲	۳	۱	سال ۱۳۸۸	۳۸	۱۴
سال ۱۳۸۳	۳	۱	سال ۱۳۸۹	۵۶	۲۰
سال ۱۳۸۴	۱۵	۵	سال ۱۳۹۰	۸۵	۳۰
سال ۱۳۸۵	۱۴	۵	سال ۱۳۹۱	۱۲	۴
جمع کل	۲۸۱	۱۰۰			

منظور از سایر مجلات علوم اجتماعی در پژوهش حاضر شامل ۱۱ مجله علمی تخصصی با عناوین جامعه‌شناسی، تعاون، پژوهش جوانان، فرهنگ و جامعه، دانشنامه علوم اجتماعی، بررسی مسائل اجتماعی در ایران، مطالعات شهری، مطالعات جامعه‌شناسی جوانان، علوم اجتماعی، پژوهش اجتماعی، پژوهشنامه علوم اجتماعی، برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی بوده است.

جدول شماره ۷) توزیع تحقیقات سرمایه‌ی اجتماعی در ایران بر حسب

نوع مجله به تعداد

مجله	تعداد	مجله	تعداد
مجله جامعه‌شناسی ایران	۱۴	مجلات علوم جغرافیایی	۱۶
مجله جامعه‌شناسی کاربردی	۱۷	مجلات علوم تربیتی	۱۰
مجلات علوم سیاسی	۸	مجلات علوم مدیریتی	۳۷
مجلات علوم کشاورزی	۳	فصلنامه رفاه اجتماعی	۴۲
مجلات علوم اقتصادی	۱۴	مجلات زنان و خانواده	۱۰
فصلنامه مطالعات ملی	۴	فصلنامه علوم اجتماعی مشهد	۸
مجلات علوم فناوری و کتابداری	۶	فصلنامه روستا و توسعه	۵
ادبیات و علوم انسانی تربیت معلم	۲	نامه علوم اجتماعی تهران	۷
فصلنامه مطالعات اجتماعی	۳	فصلنامه علوم اجتماعی علامه	۸
ارتباطات و فرهنگی	۸	مجلات علوم انتظامی	۸
مجلات علوم رفتاری	۳	مجلات علوم پزشکی	۴
مجلات علوم تربیت بدنی	۴	سایر مجلات علوم اجتماعی	۳۱
سایر مجلات علوم انسانی	۷	جمع کل	۲۸۱

که در طی سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۹۰ روند افزایشی بسیار چشمگیر در چاپ مقالات سرمایه‌ی اجتماعی در ایران مشاهده شده، به گونه‌ای که فقط ۳ درصد چاپ مقالات پژوهشی اختصاص به سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۳ داشته، ۱۰ درصد مقالات چاپ‌شده مربوط به سال‌های ۱۳۸۴ و ۱۳۸۵ بوده، ۱۹ درصد مقالات منتشره در سال‌های ۱۳۸۶ و ۱۳۸۷ به چاپ رسیده‌اند. در حالی که ۳۴ درصد مقالات پژوهشی سرمایه‌ی اجتماعی در سال‌های ۱۳۸۸ و ۱۳۸۹ منتشر شده‌اند. بیش از نیمی از تحقیقات سرمایه‌ی اجتماعی در ایران به تنهایی اختصاص به سال ۱۳۸۹ تاکنون داشته که این نتایج معرف اهمیت موضوع سرمایه‌ی اجتماعی در مقایسه با سال‌های دیگر می‌باشد (۵۴ درصد) (جدول شماره ۶).

تحقیقات سرمایه‌ی اجتماعی بر حسب نوع مجله‌ی پژوهشی

براساس عنوان مجلات، نتایج پژوهش نشان داده که بیشترین تحقیقات سرمایه‌ی اجتماعی در ایران طی سال‌های ۹۱-۱۳۸۰، بیشترین مقالات در فصلنامه رفاه اجتماعی (۴۲ مقاله) به چاپ رسیده و در مراتب اهمیت دوم و سوم مجله‌ی جامعه‌شناسی کاربردی (دانشگاه اصفهان) و مجله‌ی جامعه‌شناسی ایران (انجمن جامعه‌شناسی ایران) (به ترتیب ۱۷ مقاله و ۱۴ مقاله) قرار گرفته‌اند. مجلات منتشره‌ی سرمایه‌ی اجتماعی در دو فصلنامه‌ی علوم اجتماعی (دانشگاه فردوسی مشهد)، نامه علوم اجتماعی (دانشگاه تهران) و فصلنامه علوم اجتماعی (دانشگاه علامه طباطبائی) به‌طور مشترک و به‌طور جداگانه هر کدام ۸ مقاله را به خود اختصاص داده‌اند (جدول شماره ۷).

منظور از سایر مجلات علوم انسانی در تحقیق حاضر، شامل هفت مجله‌ی علوم انسانی و اجتماعی (دانشگاه شیراز)، پژوهشنامه علوم انسانی (دانشگاه شهید بهشتی)، ادبیات و علوم انسانی (دانشگاه فردوسی مشهد)، نامه مفید، مدرس، فقه و تاریخ تمدن و مطالعات پیشگیری از جرم بوده‌اند که هر کدام از آن‌ها به‌طور جداگانه دارای یک مقاله در حوزه‌ی سرمایه‌ی اجتماعی بوده‌اند.

سیر تاریخی سرمایه‌ی اجتماعی در ایران،
به‌گونه‌ای است که موج اول آن اختصاص به
انتشار ترجمه‌ی کتاب‌های مرجع در حوزه‌ی
سرمایه‌ی اجتماعی (شامل کتاب‌های کلمن،
پاتنام و فوکویاما) داشته است.

**گرایش‌های پژوهشی در تحقیقات سرمایه‌ی اجتماعی
در ایران**

تحقیقات سرمایه‌ی اجتماعی در ایران را می‌توان به پنج دسته‌ی اصلی طبقه‌بندی نمود:

۱- بخش نخست شامل تحقیقاتی می‌شوند که به کلیات سرمایه‌ی اجتماعی براساس جنبه‌های گوناگون برای نمونه سرمایه‌ی اجتماعی به‌مثابه یک سیستم پیچیده، سرمایه‌ی اجتماعی در نظریات جدید، پسماند رشد: سرمایه‌ی انسانی یا سرمایه‌ی اجتماعی؟، مسائل و راه‌حل‌های سنجش و تحلیل سرمایه‌ی اجتماعی در ایران، بررسی مقدماتی کاربرد نظریه‌ی سرمایه‌ی اجتماعی در تحلیل وضعیت تأمین اجتماعی در ایران، امنیت ملی پایدار، چشم‌انداز بیست ساله، نقش علوم انسانی، بازتولید قدرت نرم پرداخته‌اند. در این دسته تحقیقاتی نیز گنجانیده می‌شوند که به ابعاد تاریخی و دینی سرمایه‌ی اجتماعی می‌پردازند؛ برای نمونه می‌توان بررسی سرمایه‌ی اجتماعی در اسلام، تاریخ اسلام و اندیشه‌ی اسلامی، سرمایه‌ی اجتماعی و بازتولید آن در عصر پیامبر اسلام، درآمدی بر الگوی مدیریتی امام علی(ع) و تاریخ بیهقی را مورد اشاره قرار داد.

۲- تحقیقاتی که به بررسی و نقش عوامل متعدد اجتماعی و فرهنگی در شکل‌گیری سرمایه‌ی اجتماعی در ایران پرداخته‌اند؛ برای نمونه می‌توان نقش فناوری اطلاعات و اینترنت، خانواده، دینداری، ساختار و زندگی شهری، هوش هیجانی، سرمایه‌ی روانشناختی، عدالت سازمانی، سرمایه‌ی سازمانی، رهبری سازمانی، فرهنگ سازمانی، رفتار شهروندی سازمانی، کیفیت زندگی کاری، رسانه‌های جمعی، هویت اجتماعی، منابع هویت و معرفت را نام برد. تحقیقات موردنظر به بررسی نقش عوامل متعدد روانی، سازمانی، فرهنگی و اجتماعی به‌مثابه پیشایندها (پیش‌شرط‌ها و پیش‌نیازها)ی سرمایه‌ی اجتماعی در ایران تأکید داشته‌اند.

۳- تحقیقاتی که به بررسی تأثیرات گوناگون سرمایه‌ی اجتماعی بر حوزه‌ها و موضوعات متعدد می‌پردازند. مقالات اثرات سرمایه‌ی اجتماعی (۱۳۱ مقاله) قابل تقسیم‌بندی در ۱۲ بخش و موضوع به

ترتیب ذیل خواهد بود: ۱) اثرات سازمانی (۳۵ مقاله) شامل مباحثی همچون توسعه‌ی مدیریت دانش سازمانی، دانش‌آفرینی، ایجاد سرمایه‌ی انسانی و فکری سازمان و همچنین سرمایه‌ی فکری، فرهنگ سازمانی در نظام توسعه علم و فناوری کشور، رضایت شغلی، ارتقای شغلی، فرسودگی شغلی، عملکرد شغلی و سازمانی سازمان‌های غیردولتی زنان، شرکت‌های تعاونی و همچنین تشکل‌های تولیدی، کارایی، کارآفرینی، مدیریت مشارکتی، تعالی سازمانی و فساد اداری. ۲) اثرات اجتماعی (۳۰ مقاله) شامل موضوعاتی همچون مدارا، روابط اجتماعی، اعتماد اجتماعی، مسئولیت اجتماعی، سلامت اجتماعی، امنیت عمومی و اجتماعی و احساس آن، جرائم و آسیب‌های اجتماعی، مدیریت بحران‌های اجتماعی، رفاه، عدالت و نابرابری اجتماعی، رضایت اجتماعی، و رفتار داوطلبانه و رفتار مدنی. ۳) اثرات در حوزه‌ی زندگی روزمره (۱۴ مقاله) شامل موضوعاتی همچون کیفیت زندگی، سبک زندگی و رضایت از زندگی. ۴) اثرات در حوزه‌ی سلامت (روانی و جسمانی) (۱۱ مقاله)، ۵) اثرات در حوزه‌ی فقر، رشد، توسعه و فعالیت اقتصادی (۹ مقاله)، ۶) اثرات اختصاصی در حوزه‌ی زندگی شهری (۸ مقاله)، ۷) اثرات آموزشی در حوزه‌ی موفقیت تحصیلی (۷ مقاله)، ۸) اثرات فرهنگی (هویت ملی و جمعی) (۶ مقاله)، ۹) اثرات سیاسی (امنیت مرزها، اعتماد، فرهنگ و مشارکت سیاسی) (۵ مقاله)، ۱۰) اثرات زیست‌محیطی و پیامدهای حوزه‌ی ورزش و بدن (هر کدام به‌طور جداگانه و مشترک ۳ مقاله)، ۱۱) اثرات حوزه‌ی خانواده (رضایت زناشویی و ساختار قدرت در خانواده) و توسعه‌یافتگی روستایی (هر کدام به‌طور جداگانه و مشترک ۲ مقاله) و ۱۲) حوزه‌ی سیاست‌گذاری و تصمیم‌گیر (۱ مقاله).

۴- تحقیقات همسنگی که به مطالعه، تحلیل و بررسی ارتباط (رابطه) سرمایه‌ی اجتماعی با سایر موضوعات اجتماعی، اقتصادی می‌پردازند؛ برای نمونه می‌توان رفاه اجتماعی، رشد و توسعه‌ی اقتصادی، و همچنین توسعه‌ی اقتصادی-اجتماعی و توسعه‌ی مالی، نوع نگرش به عدالت اجتماعی اشاره کرد.

موج دوم تحقیقات سرمایه‌ی اجتماعی در ایران که
از اوائل دهه‌ی ۱۳۸۰ آغاز شده، چهار دسته تحقیقات
شامل مقالات منتشره در مجلات علمی، همایش‌های
تخصصی، پروژه‌ها و طرح‌های تحقیقاتی ملی،
پایان‌نامه‌های دکتری دانشگاهی می‌باشند.

بحث و نتیجه‌گیری تحقیق

در دهه‌ی ۱۹۸۰، ابزار مفهومی جدیدی در مطالعات توسعه‌ی انسانی ظهور کرد که تأکید اصلی آن بر ویژگی‌های موجود در روابط اجتماعی بین انسان‌ها مطرح شد. به باور برخی جامعه‌شناسان، دهه‌ی ۹۰ دوره‌ی ظهور موضوعات جدیدی بوده که سرمایه‌ی اجتماعی، مهم‌ترین آن‌ها را تشکیل می‌دهد. ادبیات سرمایه‌ی اجتماعی به مفهوم جدید بیشتر مدیون «کلمن» و «بورديو» در دهه‌ی ۱۹۸۰، «پاتنام» در دهه‌ی ۱۹۹۰ و «فوکویاما» در سال‌های پایانی دهه‌ی ۱۹۹۰ و ابتدای دهه‌ی ۲۰۰۰ است. مفهوم سرمایه‌ی اجتماعی را می‌توان شبکه‌ی فرصت‌هایی دانست که نقش مهمی برای بسیج منابع به‌منظور حل بسیاری از مشکلات سیاسی و اجتماعی دارد. جامعه‌شناسی معاصر برای بررسی کمیّت و کیفیت روابط اجتماعی در یک جامعه، از مفهوم سرمایه‌ی اجتماعی بهره‌جسته‌اند؛ اما سرمایه‌ی اجتماعی چیست؟ منظور از سرمایه‌ی اجتماعی عبارت است از سرمایه و منابعی که افراد و گروه‌ها از طریق پیوند با یکدیگر می‌توانند به‌دست آورند (بورديو، ۱۹۸۶، کلمن، ۱۹۸۸ و پاتنام، ۱۹۹۳). سرمایه‌ی اجتماعی سرمایه‌ای است که مردم برای حل مشکلات عمومی جامعه از آن استفاده می‌کنند و از سویی دیگر نقش مهمی برای توسعه‌ی اقتصادی و برنامه‌ریزی و سیاست اجتماعی ایفا می‌کند (آدام، ۲۰۰۳). سرمایه‌ی اجتماعی، درمانی است برای پیامدهای مخرب ناشی از نبود یکپارچگی اجتماعی و زوال انسجام اجتماعی. سرمایه‌ی اجتماعی راهی است برای تقویت همکاری، نیل به رشد و توسعه‌ی اقتصادی، ارتقای سطح بهداشت، توسعه‌ی فناوری، کاهش فقر، ادغام اجتماعی و کاهش جرم. طی سال‌های اوائل دهه‌ی ۸۰، مفهوم سرمایه‌ی اجتماعی در ایران رایج شده و علاوه بر محافل دانشگاهی، در محافل سیاست‌گذاری نیز وارد شد، تا آنجا که در برنامه‌ی پنج‌ساله‌ی چهارم توسعه‌ی جمهوری اسلامی ایران، به‌عنوان یکی از شاخص‌های مهم معرفی شده است. ماده‌ی ۹۸ قانون برنامه‌ی چهارم توسعه‌ی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی

۵- تحقیقاتی که به بررسی وضعیت و میزان سرمایه اجتماعی و همچنین مقایسه‌ی آن در سطح ملی (ایران)، بر حسب استان‌های کشور، بر حسب برخی از گروه‌های اجتماعی خاص (برای نمونه دانشجویان، جوانان، کشاورزان)، سازمان‌های خاص (دانشگاهی، مؤسسات غیردولتی)، مناطق و حوزه‌های اجتماعی شهری و روستایی (هم به‌صورت جداگانه و هم به‌صورت مقایسه‌ای) پرداخته‌اند. نتایج نهایی پژوهش بیانگر آن است که در درجه‌ی اول اهمیت، بیشترین تحقیقات سرمایه‌ی اجتماعی در ایران به پس‌اندازهای سرمایه‌ی اجتماعی (اثرات، کارکردها و پیامدها) پرداخته‌اند (۴۷ درصد). در مرتبه‌ی دوم اهمیت دو موضوع وضعیت (میزان) و همچنین پیش‌اندازهای سرمایه اجتماعی هر کدام به‌طور جداگانه و مشترک ۱۶ درصد را به خود اختصاص داده‌اند. ۱۴ درصد تحقیقات به کلیات موضوع سرمایه‌ی اجتماعی در ایران پرداخته‌اند و کمترین تحقیقات به موضوع همبسته‌های سرمایه‌ی اجتماعی توجه داشته‌اند (۷ درصد) (جدول شماره ۸).

جدول شماره ۸) گرایش‌های پژوهشی در تحقیقات سرمایه اجتماعی در ایران به تعداد و درصد

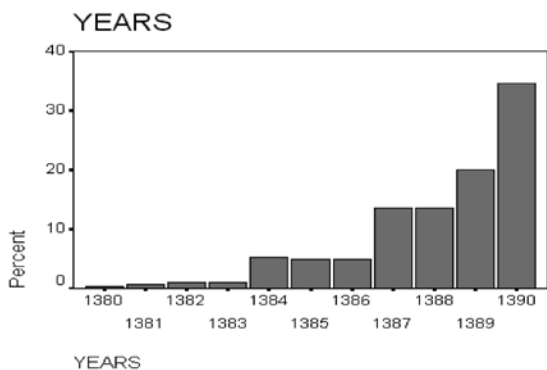
گرایش‌های پژوهشی	تعداد	درصد
کلیات سرمایه اجتماعی در ایران	۴۰	۱۴
عوامل مؤثر در شکل‌گیری سرمایه‌ی اجتماعی در ایران (پیش‌اندازها)	۴۶	۱۶
اثرات، پیامدها و کارکردهای سرمایه‌ی اجتماعی در ایران (پس‌اندازها)	۱۳۱	۴۷
عوامل همبسته با سرمایه‌ی اجتماعی در ایران (همبسته‌ها)	۱۹	۷
وضعیت و میزان و بررسی ملی سرمایه‌ی اجتماعی در ایران	۴۵	۱۶
جمع	۲۸۱	۱۰۰

نمودار شماره ۴) جمع‌بندی تحقیقات سرمایه‌ی اجتماعی در ایران به تفکیک موضوعات اصلی و مباحث فرعی به تعداد

از نیمی از تحقیقات سرمایه‌ی اجتماعی در ایران به تنهایی اختصاص به سال ۱۳۸۹ تاکنون داشته که این نتایج معرف اهمیت موضوع سرمایه‌ی اجتماعی در مقایسه با سال‌های دیگر می‌باشد (۵۴ درصد) (نمودار شماره ۳).

نمودار شماره ۳) تولید نسبی پژوهش سرمایه‌ی اجتماعی در ایران طی سال‌های ۹۱-۱۳۸۰

با تکیه بر مرکز اطلاعات علمی (www.Sid.ir)

یکی دیگر از اهداف تحقیق حاضر، بررسی و تحلیل گرایش‌های پژوهشی در تحقیقات سرمایه‌ی اجتماعی در ایران بوده است. سرمایه‌ی اجتماعی از نظر روش‌شناسی به‌مثابه متغیر مستقل، وابسته و همچنین متغیر واسطه (میانجی) محسوب می‌شود (آدام، ۲۰۰۳ و لین، ۲۰۰۵). بر این اساس مدل‌های نظری در تبیین سرمایه‌ی اجتماعی، تأکید بر سه حوزه منابع (عوامل مؤثر) در شکل‌گیری سرمایه‌ی اجتماعی (پیش‌سازندها)، اثرات، کارکردها و پیامدهای سرمایه‌ی اجتماعی، مؤلفه‌ها و ابعاد گوناگون سرمایه‌ی اجتماعی

ایران، دولت را مکلف می‌کند به‌منظور حفظ و ارتقای سرمایه‌ی اجتماعی، ارتقای رضایت‌مندی عمومی و گسترش نهادهای مدنی، طی سال اول برنامه‌ی چهارم، سازوکارهای سنجش و ارزیابی سرمایه‌ی اجتماعی کشور را به‌صورت سالانه گزارش نموده و علل و عوامل تأثیرگذار بر آن را بررسی کند و همچنین سازوکارهای اجرایی لازم برای افزایش سرمایه‌ی اجتماعی را تدارک ببیند.

سیر تاریخی سرمایه‌ی اجتماعی در ایران، به‌گونه‌ای است که موج اول آن اختصاص به انتشار ترجمه‌ی کتاب‌های مرجع در حوزه‌ی سرمایه‌ی اجتماعی (شامل کتاب‌های کلمن، پاتنام و فوکویاما) داشته است. موج دوم تحقیقات سرمایه‌ی اجتماعی در ایران که از اوایل دهه‌ی ۱۳۸۰ آغاز شده، چهار دسته تحقیقات شامل مقالات منتشره در مجلات علمی، همایش‌های تخصصی، پروژه‌ها و طرح‌های تحقیقاتی ملی، پایان‌نامه‌های دکتری دانشگاهی می‌باشند. با توجه به تحقیقات پیشین (زکی، ۱۳۸۹ ب)، برای بررسی تحقیقات سرمایه‌ی اجتماعی در ایران به سه جهت‌گیری روند پژوهشی، مشارکت پژوهشی و گرایش‌های پژوهشی توجه شده، که بر این اساس نتایج تحقیق مورد بحث قرار می‌گیرد:

یکی از اهداف تحقیق، بررسی روند تحقیقات سرمایه‌ی اجتماعی در ایران بوده که نتایج تحقیق نشان‌دهنده‌ی آن است که در طی سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۹۱ روندی افزایشی بسیار چشمگیر در چاپ مقالات پژوهشی سرمایه‌ی اجتماعی در ایران مشاهده شده؛ به گونه‌ای که فقط ۳ درصد چاپ مقالات پژوهشی اختصاص به سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۳ داشته، ۱۰ درصد مقالات چاپ‌شده مربوط به سال‌های ۱۳۸۴ و ۱۳۸۵ بوده، ۱۹ درصد مقالات منتشره در سال‌های ۱۳۸۶ و ۱۳۸۷ به چاپ رسیده‌اند. در حالی که ۳۴ درصد مقالات پژوهشی سرمایه‌ی اجتماعی در سال‌های ۱۳۸۸ و ۱۳۸۹ منتشر شده‌اند. بیش

ایران، انجمن جامعه‌شناسی ایران و دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران، ۵ و ۶ دی ماه، صفحه ۷۸.

- عبداللهی، محمد و میرطاهر موسوی. (۱۳۸۶). «سرمایه اجتماعی در ایران: وضعیت موجود، دورنمای آینده و امکان‌شناسی گذار»، فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، سال ششم، شماره ۲۵، صفحات ۱۹۵-۲۳۳. (نمودار شماره ۴) و (جدول شماره ۹).

- ناطق‌پور، محمدجواد و سید احمد فیروزآبادی (۱۳۸۵). «شکل‌گیری سرمایه اجتماعی و فراتحلیل عوامل مؤثر بر آن»، نامه علوم اجتماعی، پاییز، جدید (پیاپی ۲۸)، صفحات ۱۶۰-۱۹۰.

منابع خارجی:

- Adam, F. and Roncevic. (2003). "Social capital: recent debates and research". **Social Science Information**, Vol. 42, No. 2, 155-183.

- Lin, N, K. Cook, and R. S. Burt. (2005). **Social Capital: Theory and Research**. NY: Aldine de Gruyter.

- Narayan, D. a and M. F. C. ssidy. (2001). "A Dimensional Approach to Measuring Social Capital: Development and Validation of a Social Capital Inventory". **Current sociology** N. 49, N. 2: 59-102.

- Halpern, D. (2005). **Social Capital**. London: Polity.

- Stone, W. and Hughes, J. (2002). "Social Capital: Empirical Meaning and Measurement Validity", Research Paper no. 27, **Australian Institute of Family Studies**, June.

پی‌نوشت:

1- www.sid.ir

داشته‌اند. (پیران و همکاران، ۱۳۸۵، عبداللهی و همکار، ۱۳۸۶، نارایان و کاسیدی، ۲۰۰۱، استون و هاگس، ۲۰۰۲، آدام، ۲۰۰۳ و لین، ۲۰۰۵).

نتایج نهایی تحقیق براساس مدل‌های نظری پیشین، معرف آن است که بیشترین تحقیقات سرمایه‌های اجتماعی در ایران اختصاص به پس‌ایندها و کارکردهای سرمایه‌های اجتماعی داشته است (۴۷ درصد). تحقیقات مربوط به وضعیت سرمایه‌های اجتماعی در ایران و همچنین تحقیقات در زمینه‌ی بررسی پیش‌ایندهای سرمایه‌های اجتماعی با ۱۶ درصد به‌طور مشترک و جداگانه در مرتبه‌ی دوم اهمیت جای گرفته است. مرتبه‌ی سوم اهمیت اختصاص به تحقیقات مربوط به کلیات سرمایه‌های اجتماعی در ایران داشته است (۱۴ درصد) (نمودار شماره ۴).

فهرست منابع:

منابع فارسی:

- آزاد ارمکی، تقی و تن ناز اسدی دربندی (۱۳۸۹). «سرمایه اجتماعی و تأثیر آن بر جامعه‌شناسی در ایران»، مجموعه چکیده‌مقالات کنفرانس ملی پژوهش اجتماعی و فرهنگی در جامعه ایران، انجمن جامعه‌شناسی ایران و دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران، ۵ و ۶ دی ماه، صفحه ۱۶.

- پیران، پرویز، میرطاهر موسوی و ملیحه شیانی (۱۳۸۵). «کارپایه مفهومی و مفهوم‌سازی سرمایه‌های اجتماعی (با تأکید بر شرایط ایران)». فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، سال ششم، شماره ۲۳، صفحات ۹-۴۴.

- زکی، محمدعلی (۱۳۸۵). «بررسی تحلیل محتوای گرایش‌های پژوهشی در مجلات علمی تخصصی مدیریت»، مجله دانش مدیریت (دانشگاه تهران)، سال نوزدهم، شماره ۷۵ زمستان، صفحات ۷۴-۴۳.

- زکی، محمدعلی (۱۳۸۹ الف). «مجلات علمی: چالشی اساسی در علوم اجتماعی ایران، چکیده مقالات همایش علوم اجتماعی در ایران: دستاوردها و چالش‌ها»، انجمن جامعه‌شناسی ایران، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران، ۲۹ و ۳۰ اردیبهشت.

- زکی، محمدعلی (۱۳۸۹ ب). «مطالعه و تحلیل تحقیقات انقلاب اسلامی در ایران». (کلیه پایان‌نامه‌های تحصیلات تکمیلی دانشگاه‌های دولتی ایران طی سال‌های ۱۳۵۸ تا ۱۳۸۳ موجود در پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران). فصلنامه علوم و فناوری اطلاعات، دوره ۲۶، شماره ۱، پاییز، صفحات ۱۲۱-۱۴۳.

- سیاهپوش، امیر (۱۳۸۷). «فراتحلیل مطالعات سرمایه اجتماعی در ایران»، راهبرد فرهنگ، پاییز، سال اول، شماره سوم، صفحات ۹۹-۱۲۴.

- عبداللهی، محمد (۱۳۸۹). «ارزیابی اعتبار و ارزش عملی پژوهش‌های انجام‌شده درباره‌ی سرمایه‌های اجتماعی»، مجموعه چکیده مقالات کنفرانس ملی پژوهش اجتماعی و فرهنگی در جامعه